

Небезпечне повернення: що змушує біженців повертатися в Україну та оселятися на прифронтових територіях?

Лонгitudне дослідження осіб, які повернулися в Україну

Раунд 28 - Серпень 2024

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ

1

Впродовж трьох років війни багато опитаних біженців повернулися в Україну, значна частка яких оселилася на прифронтових територіях. В рамках лонгitudного дослідження Ініціативи IMPACT з моніторингу становища українських біженців станом на серпень 2024 року серед опитаних осіб, які повернулися в Україну 27% оселилися на прифронтових територіях, здебільшого у населених пунктах, де вони проживали до початку повномасштабного вторгнення, або в межах тієї самої області. При цьому, 5% осіб, які повернулися, на сьогоднішній день проживають на прифронтових територіях, де ведуться активні бойові дії.

2

За даними, основною причиною повернення було возз'єднання зі сім'єю, зокрема для респондентів, які повернулися на прифронтові території (52%). Більшість (71%) опитаних, які були розз'єднані зі своїми сім'ями, змогли возз'єднатися з членами своєї сім'ї після повернення на прифронтові території, зокрема з партнерами (82%) та батьками (73%), керуючись як і емоційними причинами, так і потребами у догляді. Проте, повернення на прифронтові території також призводило до роз'єднання сімей: 8% цих респондентів залишили своїх, переважно дорослих, дітей за кордоном, що становило 60% усіх випадків роз'єднання родин після повернення на прифронтові території.

3

Рівень працевлаштування серед респондентів, які повернулися на прифронтові території, становив 62%, і надалі був важливим чинником, що спонукав їх залишитися, адже багато з них повернулися до роботи, на якій були працевлаштовані до переміщення. Водночас зберігаються загальні труднощі, пов'язані з доглядом за дітьми та умовами праці на місцевому рівні. На відміну від біженців за кордоном, які часто працювали на менш кваліфікованих роботах, особи, які повернулися на прифронтові території, здебільшого могли знайти роботу, що відповідала їхній кваліфікації. Незважаючи на це, кількість осіб, які працювали на керівних посадах в цій групі зменшилася з 12% до 7%. В той час як 29% колишніх працівників сфери обслуговування і торгівлі на прифронтових територіях залишалися безробітними, що може свідчити про можливі обмеження на місцевих ринках праці. У цих населених пунктах навчання в школах здебільшого проводиться дистанційно з огляду на безпекову ситуацію, що створювало додаткові перешкоди для працевлаштування батьків (особливо, дорослих, які самостійно опікуються дітьми), які наголосили на необхідності офлайн-навчання, підтримки у догляді за дітьми або гнучкого графіку роботи для подолання цього бар'єру.

4

Протягом останнього року ситуація з доступом до засобів до існування ускладнилася для всіх осіб, які повернулися в Україну, а найбільше це відчули мешканці прифронтових територій. Половина (50%) всіх опитаних осіб, які повернулися в Україну, вдавалися до зменшення витрат домогосподарства по різних категоріям, а 23% обмежували споживання продуктів через недостатній рівень доходу - ці показники невинно зростали впродовж 2023-2024 років. Однак, біженці, які повернулися на прифронтові території, частіше повідомляли, що обмежують витрати на товари першої необхідності через недостатній рівень доходу (55%) порівняно з тими, що повернулися на безпечніші території (47%). Серед них також були зафіксовані вищі відкритих гострих потреб (57% порівняно з 46%).

5

Погіршення безпекової ситуації в 2024 році призвело до зростання рівня невпевненості респондентів, які повернулися на прифронтові території, в їхніх намірах щодо переміщення. З кінця 2023 року покращення безпекової ситуації все рідше згадувалося серед причин повернення (знизившись до 5%), в той час як соціально-економічні фактори, зокрема доступ до медичних послуг (13%) та освіти (10%), а також фінансові труднощі за кордоном (9%) набирали все більшого значення. При цьому рівень невпевненості щодо рішення залишитися різко збільшився до 30% у серпні порівняно з 19% у лютому, що свідчить про нестабільність безпекової ситуації. Ці результати вказують на невідкладну потребу покращення безпекових заходів та інфраструктури з метою створення належних умов проживання для осіб, які повернулися, а також забезпечення їхньої стабільної реінтеграції.

ПРО ЛОНГІТУДНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

З кінця лютого 2022 року Ініціатива IMPACT проводить щомісячне дослідження серед осіб, які виїхали з України через ескалацію бойових дій, з метою вивчення тенденцій їхнього переміщення, потреб, шляхів інтеграції, намірів повернутися та змін цих параметрів з часом. Перше опитування респондентів у рамках ініціативи з УВКБ ООН відбулося після перетину ними кордону з Україною, починаючи з 28 лютого 2022р, у пунктах пропуску, пунктах транзитного переміщення і центрах тимчасового перебування у Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії та Молдові. В подальшому, фахівці команди IMPACT проводили щомісячне телефонне опитування з тією самою групою учасників. А з жовтня 2022 року наша команда почала розширювати способи отримання згоди та доповнила наявну вибірку

шляхом проведення кампаній з поширення інформації в системі обміну повідомленнями «Вайбер», мережі «Фейсбук» та «Київстар». **Враховуючи застосування стратегії зручної вибірки, отримані результати не є статистично репрезентативними, тому повинні трактуватися як індикативні.**

Збір даних для Раунду 28 та підготовка цього огляду ситуації проводилися за фінансової підтримки Міжнародної Федерації Товариства Червоного Хреста, Товариств Червоного Хреста Британії та Данії. А підготовка цього брифу здійснювалася у тісній співпраці з Товариством Червоного Хреста України.

ОГЛЯД СИТУАЦІЇ

Після масового переміщення українців за кордон внаслідок повномасштабної війни у 2022 році спостерігається тенденція до їхнього повернення, пік якого припадає на другу половину 2022 року.¹ За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ)², станом на серпень 2024 року близько 4,4 мільйони людей повернулися до місць свого постійного проживання в Україні, 24% з яких це ті, хто повернувся з-за кордону. Хоча люди частіше повертаються до центральних та західних регіонів, також фіксуються випадки повернення людей на прифронтові території, які найбільше постраждали внаслідок військових дій. Рішення повернутися на території з високим рівнем ризику безпеки свідчить про складний взаємозв'язок мотивацій та викликів, з якими стикаються особи, які повернулися. З числа опитаних фахівцями МОМ, за підрахунками, близько 201 000 осіб (5%) повідомили, що розглядають можливість повторного переміщення. Частка таких людей сягає 11% в Донецькій області, яка входить до числа областей, де ведуться активні бойові дії. Ці дані вказують

на нестабільність ситуації на таких територіях, де через небезпеку, неналежний стан інфраструктури та обмежений доступ до послуг - переселення має невизначений або тимчасовий характер.

В умовах війни, що триває, гуманітарні організації, які активно підтримують українських біженців на регіональному рівні, не заохочують їхнє повернення в Україну.³ Однак люди продовжують повертатись, попри всі ризики. Розуміння становища таких людей, які повертаються на небезпечні території, є важливим для запобігання небезпеці, пов'язаній з поверненням, а також надання допомоги тим, хто її потребує. Вивчення їхніх думок, намірів та засобів до існування—зокрема на прифронтових територіях—допоможе краще зрозуміти становище і характер переміщення цих людей, а також забезпечить інформаційну підтримку гуманітарного реагування з метою зменшення ризику під час передчасного та небезпечного повернення.

Завдання цього звіту полягає в забезпеченні інформаційної підтримки заходів з гуманітарного реагування на регіональному та національному рівнях шляхом глибокого аналізу становища осіб, які повернулися на прифронтові території, акцентуючи увагу на їхньому досвіді, мотивації повернутися та труднощах, пов'язаних з їхньою реінтеграцією. У звіті подається огляд демографічних і територіальних аспектів повернення, характеру роз'єднання та возз'єднання сімей, а також потреб в адаптації. Крім цього, в ньому вивчаються поточні наміри щодо переміщення, а наприкінці міститься огляд економічної ситуації, де, поміж іншим, розглядається конкретні випадки того, як обмеження виплат ВПО (надалі за текстом - скасування виплат ВПО⁴) може спонукати людей повертатися на прифронтові території.

Оскільки цей звіт в основному фокусується на людях, які повернулися з-за кордону в найбільш небезпечні місця України, необхідно було надати чітку класифікацію цих територій. Було прийнято рішення сформулювати вибірку на основі рекомендацій Міністерства в питань реінтеграції тимчасово окупованих територій «Про затвердження переліку території, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією»,⁵ від 22.12.2022, зі змінами, внесеними 17 серпня 2024 року. **Території, які класифікуються як «можливі активні бойові дії», «активні бойові дії» або «окуповані», тут розуміються як такі, що мають найвищий ризик для безпеки, і називаються «прифронтовими територіями», решта територій України - «безпечнішими територіями».** Такий самий підхід використовувався для класифікації територій довічного проживання, незалежно від того чи велися там бойові дії у минулому. У зв'язку з цим, вибірка для лонгітюдного дослідження на «прифронтових територіях» включає значну частину Харківської, Миколаївської, Запорізької, Донецької, Сумської, Херсонської, Дніпропетровської та Чернігівської областей.⁶ І насамкінець з міркувань безпеки та етичних міркувань у вибірку дослідження спеціально не включали людей, які на момент збору даних перебували на «окупованих» територіях.

38% вибірки з числа осіб, які повернулися в Україну, в Раунді 28 становили особи, які першопочатково виїхали з прифронтових територій і в певний момент після лютого 2022 року стали біженцями. 70% з них (27% від загальної вибірки) повернулися на прифронтові території, в більшості випадків у населені пункти, де вони мешкали до початку повномасштабного вторгнення (надалі за текстом - **особи, які повернулися на прифронтові території**). Решта 30% (12% від загальної вибірки) оселилися в статусі ВПО на безпечніших територіях країни (надалі за текстом - **особи, які проживають як ВПО на безпечніших територіях**). Решта вибірки складалася з осіб, які були вихідцями з безпечніших територій та оселилися на території, що не були прифронтовими (надалі за текстом - **особи, які повернулися на безпечніші території**).

Це лонгітюдне дослідження зосереджене на досвіді осіб, які повернулися на прифронтові території. Хоча аналіз в основному стосується цієї категорії, у звіт також включені додаткові дані та візуальні матеріали для порівняння з іншими підвибірками ВПО, які проживають на безпечніших територіях та осіб, які повернулися на безпечніші території. Крім цього, за потреби, додається інформація про загальну вибірку осіб, які повернулися в Україну, а також більш широку вибірку біженців (з Раунду 27). З оглядом методології можна ознайомитися в Додатку 1.

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. «Незважаючи на продовження бойових дій та відсутність доступу до допомоги, багато біженців повертаються в Україну», серпень 2022 року.

2. МОМ. «Звіт про повернення населення в Україні, Опитування загального населення Раунд 17», серпень 2024 року.

3. УВКБ ООН. «Позиція УВКБ ООН стосовно добровільного повернення в Україну», червень 2023 року.

4. Скорочення виплат ВПО, про яке йдеться тут і надалі за текстом, пов'язане зі змінами в системі виплати соціальної допомоги вимушено переміщеним особам в Україні, було впроваджене в березні 2024 року на основі постанови Кабінету Міністрів України від 26 січня 2024 року № 94 «Про деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб». Ці зміни стосуються певних критеріїв, що дають право на отримання виплат ВПО, в результаті чого значно скоротилася кількість осіб, які отримують цю допомогу. Кабінет Міністрів України. «Про деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб», січень 2024 року.

5. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. «Резолюція № No. 1668/39004», грудень 2022 року.

6. Детальнішу інформацію про ці території можна переглянути на інтерактивній карті [за цим посиланням](#), Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

В рамках цього дослідження **прифронтові території** України - це всі громади в Україні, які мають статус «територій активних бойових дій», «територій можливих бойових дій» або «окупованих територій», згідно з рекомендаціями Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України «Про затвердження переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» від 22.12.2022, зі змінами, внесеними 17 серпня 2024 року.

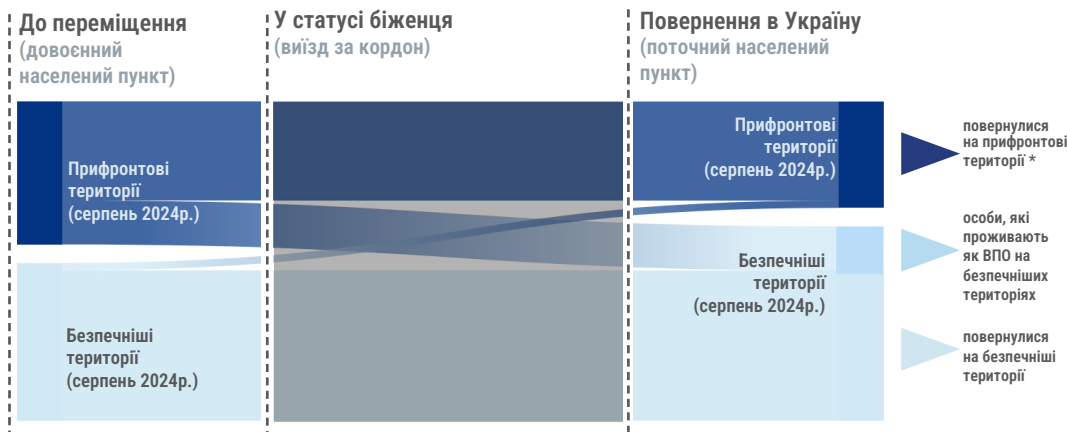
Безпечніші території України - це громади, що не мають статусу «територій активних бойових дій», «територій можливих бойових дій» або «окупованих територій», згідно з рекомендаціями Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України «Про затвердження переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією», від 22.12.2022, зі змінами внесеними 17 серпня 2024 року.

Особи, які повернулися на прифронтові території - це біженці, які повернулися в Україну і оселилися в довоєнних або інших населених пунктах на прифронтових територіях.

Особи, які проживають як ВПО на безпечніших територіях - це біженці, які на початку виїхали з прифронтових територій, однак після повернення в Україну вирішили оселитися на безпечніших територіях країни.

Особи, які повернулися на безпечніші території - це біженці, які на початку виїхали з безпечніших територій, а після повернення в Україну оселилися в довоєнних або інших населених пунктах на безпечніших територіях країни.

Схематичне зображення історії переміщення респондентів, за підвибірками

* До цієї категорії належать шість респондентів, які вказали, що є вихідцями (проживали до свого переміщення) з безпечніших територій, однак на момент збору даних вони проживали на прифронтових територіях. Зважаючи на невелику кількість таких осіб, під час аналізу їх було включено до категорії осіб, які повернулися на прифронтові території.

ПРОФІЛЬ БІЖЕНЦІВ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ В УКРАЇНУ НА ПРИФРОНТОВІ ТЕРИТОРІЇ

Особи, які повертаються у свої довоєнні населені пункти на прифронтових територіях, часто є людьми передпенсійного або пенсійного віку та здебільшого проживають одні. Їхні домогосподарства також, як правило, мають менше дітей після повернення, оскільки багато хто залишає їх за кордоном, особливо дорослих дітей у віці 18 років і старше, повертаючись у прифронтові райони. Попри це, такі респонденти часто поверталися через бажання возз'єднатися з сім'єю, найчастіше з партнером або батьками, що частково пояснює низький відсоток ДГ, де дорослі самостійно опікуються дітьми⁷ порівняно з ВПО на безпечніших територіях.

Таблиця 1. Соціально-демографічний профіль осіб, які повернулися на прифронтові території порівняно з респондентами з іншим статусом переміщення

		Особи, які повернулися на прифронтові території	ВПО на безпечніших територіях	Особи, які повернулися на безпечніші території	ВСЬОГО Повернулися в Україну	ВСЬОГО Біженців
ПОВЕРНУЛИСЯ ДОДОМУ		86%	0%	92%	79%	0%
ДГ, в яких дорослий самостійно опікується дітьми ⁷		18%	30%	16%	18%	30%
НАЯВНІСТЬ ІНВАЛІДНОСТІ В ДГ		17%	17%	18%	18%	22%
ВІК	18 - 40 р.	45%	55%	55%	53%	49%
	41 + р.	55%	45%	45%	47%	51%
КІЛЬКІСТЬ ДІТЕЙ У ДОМОГОСПОДАРСТВІ	1 - 2	53%	59%	58%	57%	56%
	0	43%	36%	36%	38%	35%
	3 і більше	4%	5%	6%	5%	9%
РЕСПОНДЕНТИ ПЕРЕДПЕНСІЙНОГО ТА ПЕНСІЙНОГО ВІКУ (51-64+ років)	ДГ розміром більше 1 особи	65%	72%	64%	65%	63%
	ДГ, які складаються з 1 особи	35%	28%	36%	35%	37%
ДОСВІД РОЗ'ЄДНАННЯ/ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМ'І	вдалося возз'єднатися	82%	41%	95%	86%	8%
	пережили досвід роз'єднання	67%	59%	65%	65%	52%
СТАТУС ВОЄННИХ ДІЙ У ДОВОЄННОМУ НАСЕЛЕНОМУ ПУНКТІ	Немає активних воєнних дій	0%	24%	100%	62%	55%
	Можливі активні воєнні дії	89%	49%	0%	30%	29%
	Тимчасово окуповані території	3%	32%	0%	5%	5%
	Активні воєнні дії	8%	18%	0%	4%	11%
n=		578	248	1307	2154	3346

7. В рамках цього огляду ситуації, «ДГ, в яких дорослий самостійно опікується дітьми» охоплює домогосподарства з одним дорослим (віком 18 років і старше) та одним або кількома дітьми (віком до 18 років).

ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ТА СКЛАД ДОМОГОСПОДАРСТВ

В Раунді 28 більшість з опитаних осіб, які повернулися на прифронтові території, були жінками (97%). Вік більшості респондентів становив від 41 до 64 років (49%) або від 31 до 40 років (33%), а решта респондентів була віком від 18 до 30 років (12%) або старше 65 років (6%). Середня кількість членів домогосподарства після повернення становила 2,67 осіб.⁸ При цьому близько чверті (23%) всіх опитаних ДГ на прифронтових територіях складалася з 4 або більше осіб. Все ж, більшість домогосподарств складалася з двох (32%) або трьох осіб (27%), і лише 18% ДГ - з однієї особи. Проте, тенденція того, що респонденти проживають одні частіше спостерігалась серед респондентів старших за віком: 35% осіб віком від 51 до 64 років та 49% - старше 65 років.

На основі розподілу членів ДГ за віком та статтю видно, що на рівні домогосподарства підвибірка найчастіше складалася з жінок працездатного віку¹⁰ (42%) та дітей (30%). Ще 18% склали чоловіки працездатного віку, а 10% були людьми 6 років та старше. Загалом у складі 43% ДГ опитаних осіб, які повернулися на прифронтові

Вразливі категорії серед осіб, які повернулися на прифронтові території

18% всіх опитаних ДГ мали у складі одного дорослого і дитину/дітей (надалі за текстом - ДГ з одним опікуном)

17% ДГ мали у складі людей з інвалідністю⁹

35% всіх респондентів старше 51 року проживали одні (в ДГ з однією особою)

території, взагалі не було дітей. Серед решти 57% ДГ більшість склали ДГ з однією дитиною (66%), ще 27% ДГ мали у складі двох дітей, а 7% - трьох або чотирьох дітей.

Таблиця 2. Розподіл членів ДГ респондентів з числа осіб, які повернулися на прифронтові території, за віком і статтю порівняно з респондентами з іншим статусом переміщення

ГЕНДЕРНО-ВІКОВИЙ РОЗПОДІЛ ДГ	Особи, які повернулися на прифронтові території	ВПО на безпечніших територіях	Особи, які повернулись на безпечніші території	ВСЬОГО Повернулися в Україну	ВСЬОГО Біженців
ДІВЧАТА 0-5 Р.	3%	3%	4%	4%	4%
ХЛОПЧИКИ 0-5 Р.	3%	5%	4%	4%	5%
ДІВЧАТКА 6-12 Р.	8%	9%	8%	8%	9%
ХЛОПЧИКИ 6-12 Р.	4%	11%	9%	9%	10%
ДІВЧАТА 13-17 Р.	5%	4%	5%	5%	6%
ХЛОПЦІ 13-17 Р.	8%	5%	4%	4%	6%
ЧОЛОВІКИ 18-64 Р.	18%	13%	20%	19%	13%
ЖІНКИ 18-64 Р.	42%	42%	38%	40%	42%
ЧОЛОВІКИ 65+ Р.	3%	3%	2%	2%	2%
ЖІНКИ 65+ Р.	7%	6%	5%	5%	5%
n=	1543	682	3382	6166	9242

ЧАС ПОВЕРНЕННЯ

Половина (50%) опитаних осіб, які повернулися на прифронтові території, приїхали назад з-за кордону впродовж 2022 року, а більшість з них повернулася в період з червня по грудень 2022 року (Рисунок 1). Ще 41% повернулися у 2023 році, і лише 6% повернулися назад у 2024 році до моменту збору даних.

7. У цьому звіті представлені дані на рівні домогосподарства, які є актуальними на момент повернення та стосуються осіб з різним статусом переміщення, зокрема непереміщених осіб, з якими респонденти возз'єдналися після свого повернення.

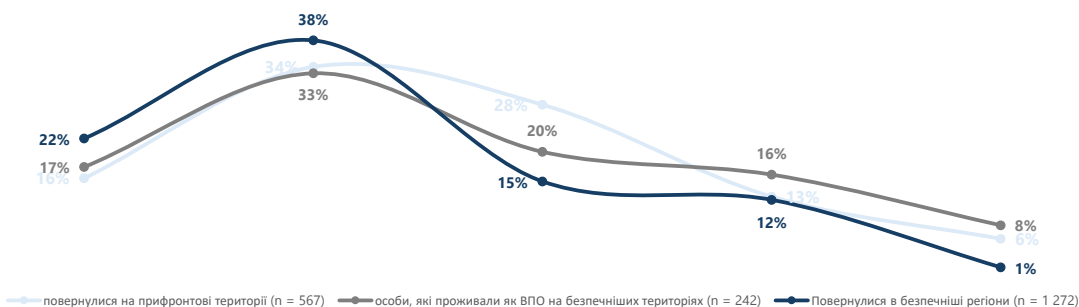
8. Вашингтонська група. Інвалідність, про яку повідомили респонденти, визначалась за допомогою короткого набору питань Вашингтонської групи. Більше інформації про короткий опитувальник Вашингтонської групи можна знайти [за цим посиланням](#), жовтень 2022 року.

9. В рамках цього огляду ситуації, «ДГ з одним опікуном» охоплює домогосподарства з одним дорослим (віком 18 років і старше) та одним або кількома дітьми (віком до 18 років).

10 В рамках цього огляду ситуації, «працездатний вік» охоплює людей віком від 18 до 64 років.

Рисунок 1. Розподіл респондентів з числа осіб, які повернулися на прифронтові території, за часом їхнього повернення порівняно з респондентами з іншим статусом переміщення

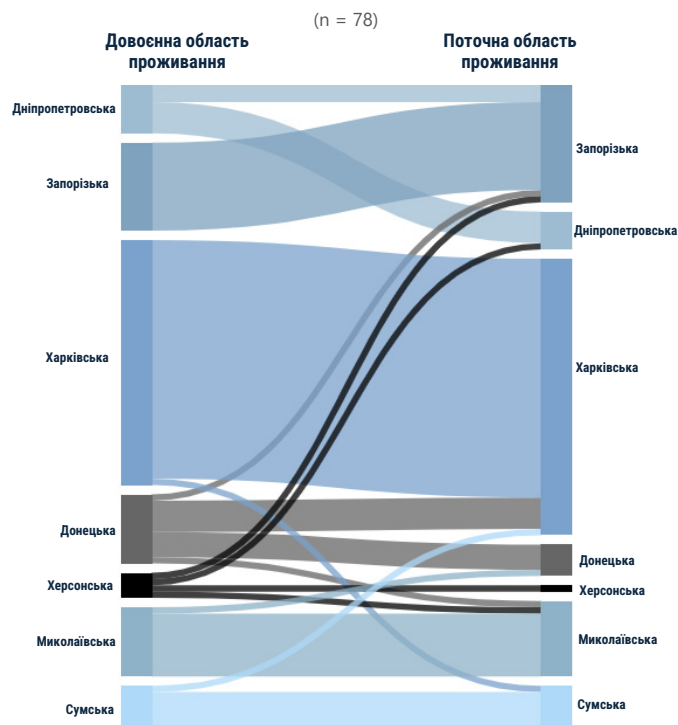

ГЕОГРАФІЧНИЙ РОЗПОДІЛ

Більшість опитаних осіб, які повернулися на прифронтові території (87%), оселилися у своїх довоєнних населених пунктах,¹¹ і лише 14% стали ВПО в інших регіонах. Здебільшого це були вихідці з Харківської (37%), Миколаївської (25%) та Запорізької (13%) областей, в яких й оселялася більшість людей, які поверталися з-за кордону (38%, 25% і 14% відповідно). Загалом лише 5% респондентів з цієї підвибірки проживали в громадах, де велися активні бойові дії, в той час як решта проживала в громадах, де не велися бойові дії, проте там існував

високий ризик їхнього розширення (визначені як «території можливих бойових дій»).

Рисунок 2. Алювіальна схема переміщення ВПО на прифронтових територіях, за областю походження та нинішнім місцем проживання

Серед осіб, які повернулися на прифронтові території, але не оселилися у своїх довоєнних населених пунктах (78 осіб), було значно більше вихідців з Донецької, Херсонської та Луганської областей порівняно з мешканцями, які походять з цих населених пунктів станом на серпень 2024 року (див. Рисунок 2). Крім цього на Рисунку 2 показано, що багато опитаних осіб, які повернулися на прифронтові території та не оселилися у власних домівках, оселялися в межах регіону свого походження. Окупованими на момент збору даних виявились 20% довоєнних громад осіб, які повернулись на прифронтові території, а в 27% велися активні бойові дії. Проте, лише 10% цих респондентів проживали в громадах, в яких велися активні бойові дії.¹² Це свідчить про те, що багато ВПО, ймовірно, оселялися ближче до своїх довоєнних населених пунктів, в яких безпекова ситуація була трохи кращою.

РОЗ'ЄДНАННЯ ТА ВОЗЗ'ЄДНАННЯ З СІМ'ЄЮ

64% опитаних осіб, які повернулися на прифронтові території, були роз'єднані з своїми сім'ями через переміщення. 55% з них повідомили, що вони роз'єдналися зі своєю сім'єю після того як перетнули кордон, щоб вийхати з країни. Це означає, що частина членів їхнього ДГ, з якими вони проживали до переміщення, залишилася в їхньому довоєнному населеному пункті, або в іншому місці на території України. Водночас 12%

респондентів зазначили, що розз'єдналися зі сім'єю після того як вони повернулися в Україну, оскільки деякі члени сім'ї залишилися у приймаючій країні за кордоном. Більшість (71%) опитаних, які повідомили, що проживали окремо від своєї сім'ї під час свого переміщення, змогли возз'єднатися принаймні з деякими членами свого ДГ, з якими вони проживали до початку повномасштабної війни.

11. Населений пункт постійного проживання в рамках цього дослідження визначає населеного пункту, в якому респондент проживав до свого першого переміщення внаслідок повномасштабного вторгнення.

12. З міркувань безпеки та етичних міркувань це дослідження не охоплює людей, які повернулися назад і станом на момент збору даних перебували на територіях, визначених «окупованими».

Рисунок 3. Пережите розз'єднання* з членами ДГ, з якими проживали особи, які повернулися на прифронтові території, до свого переміщення

Возз'єднання більшості осіб, які повернулися на прифронтові території, з сім'єю, ймовірно, відбувалося після їхнього повернення (див. Рисунок 4). Найчастіше респонденти возз'єднувалися зі своїми партнерами (82% з тих, які розз'єдналися зі своїми партнерами на початку). При цьому 8% респондентів з числа осіб, які повернулися на прифронтові території, були розз'єднані зі своїми дітьми, які залишилися в приймаючій країні, що згадували як причину у 60% від усіх випадків розз'єднання зі сім'єю через повернення. Розз'єднання з дітьми найчастіше стосувалося дітей старше 18 років (було зафіксовано лише 10 випадків розз'єднання респондентів з дітьми до 18 років).

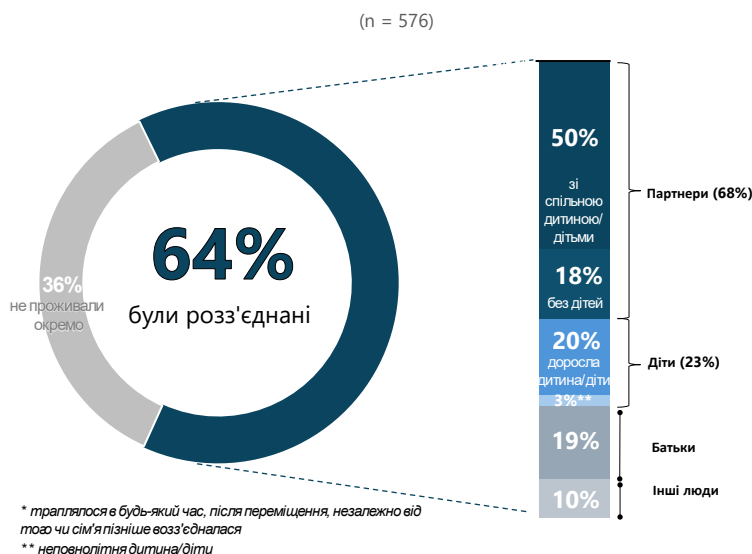
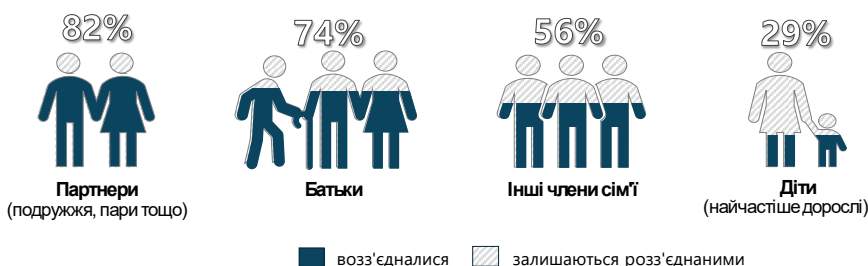

Рисунок 4. Возз'єдналися принаймні з одним членом ДГ, з яким проживали до свого переміщення, після повернення на прифронтові території

«Моїй доньці виповнилося 18 років і тепер вона може залишитися в Німеччині без мене, тому я повернулася додому на роботу, де я працювала до війни»

Респондентка з Харкова

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ПОВЕРНЕННЯ НА ПРИФРОНТОВІ ТЕРИТОРІЇ

Рішення повернутися на прифронтові території залежить від поєднання емоційних чинників, наявних потреб та різноманіття ризиків, що змінюються. Основною причиною відіграло возз'єднання з сім'єю, оскільки багато людей поверталися задля возз'єднання зі своїми партнерами або родичами старшого віку, які потребували догляду. Поверненню також сприяло покращення безпекової ситуації в другій половині 2022 та на початку 2023 року, але погіршення ситуації наприкінці 2023 та 2024 року змінило контекст. Соціальні та економічні фактори, зокрема потреба в працевлаштуванні, освіті та доступу до медичних послуг почали більше впливати на мотивацію повернутися, призводячи до зростання рівня деяких потреб після повернення, серед яких зазначалося покращення безпекових заходів та інфраструктури в населених пунктах респондентів. Хоча зв'язки з житлом, сім'єю та роботою продовжували утримувати осіб, які повернулися, на цих територіях, погіршення безпекової ситуації посилювало невпевненість щодо подальшого перебування там. Це вказує на складний вибір між необхідністю повернутися на прифронтові території та ризиками, пов'язаними з цим.

ПРИЧИНИ ПОВЕРНЕННЯ, ВКАЗАНІ РЕСПОНДЕНТАМИ

Більшість респондентів, які повернулися на прифронтові території зазначила, що на їхнє рішення вплинули особисті причини та емоційні чинники, зокрема потреба возз'єднання з сім'єю (52%), а також туга за домом під час перебування за кордоном (38%). Друга найчастіше згадувана група чинників стосувалася працевлаштування: 13% опитаних не могли залишатися за кордоном через

неможливість знайти роботу, а 12% повернулися назад, щоб продовжити працювати на роботах, на яких вони були працевлаштовані до переміщення. Респонденти також озвучили інші чинники, серед яких: неможливість знайти житло в іншому місці (9%), доступ до медичних послуг (7%), а також відсутність фінансових ресурсів, щоб забезпечити подальше проживання за кордоном (4%).

Таблиця 3. Причини повернення, вказані особами, які повернулися на прифронтові території, порівняно з респондентами з іншим статусом переміщення

ПРИЧИНИ ПОВЕРНЕННЯ, ПРО ЯКІ ДОПОВІДАЛИ РЕСПОНДЕНТИ	Особи, які повернулися на прифронтові території	ВПО на безпечніших територіях	Особи, які повернулись на безпечніші території	ВСЬОГО Повернулися в Україну
БАЖАННЯ ВОЗЗ'ЄДНАТИСЯ З РОДИНОЮ	52%	43%	50%	49%
ТУГА ЗА ДОМОМОМ	38%	21%	37%	35%
ПОВЕРНУЛИСЯ НА РОБОТУ ДО ПЕРЕМІЩЕННЯ	12%	6%	16%	13%
З МІРКУВАНЬ БЕЗПЕКИ	9%	8%	14%	12%
ВІДСУТНІСТЬ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ В ІНШОМУ МІСЦІ	13%	15%	9%	11%
ВІДСУТНІСТЬ МОЖЛИВОСТІ УТРИМУВАТИ ЖИТЛО В ІНШОМУ МІСЦІ	9%	15%	7%	9%
МОЖЛИВІСТЬ ВІДВІДУВАТИ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД/ШКОЛУ В УКРАЇНІ	5%	8%	8%	7%
ДОСТУП ДО МЕДИЧНОГО ЛІКУВАННЯ ТА МЕДИКАМЕНТИ	7%	7%	5%	6%
НЕ МАЛИ МОЖЛИВОСТІ ЗНАЙТИ КОШТИ, ЩОБ ЗАЛИШИТИСЯ ЗА КОРДОНОМ	4%	5%	4%	4%
ТИМЧАСОВИЙ ВІЗИТ (НА ПОПЕРЕДНЬОМУ МІСЦІ)	2%	1%	3%	3%
З ОГЛЯДУ НА ЖИТЛОВІ УМОВИ	5%	1%	2%	2%
ОТРИМАННЯ/ВІДНОВЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ	1%	4%	2%	2%
ТИМЧАСОВИЙ ВІЗИТ (У ТЕПЕРІШНЬОМУ МІСЦІ ПЕРЕБУВАННЯ)	0%	1%	1%	1%
ПРИПИНЕНО ДОМОВЛЕНІСТЬ ПРО ДИСТАНЦІЙНУ РОБОТУ	1%	1%	1%	1%
ДОПОМОГА ЧЛЕНАМ СІМ'Ї В ЕВАКУАЦІЇ	0%	1%	1%	1%
ІНШЕ	6%	8%	8%	7%
n =	576	248	1303	2148

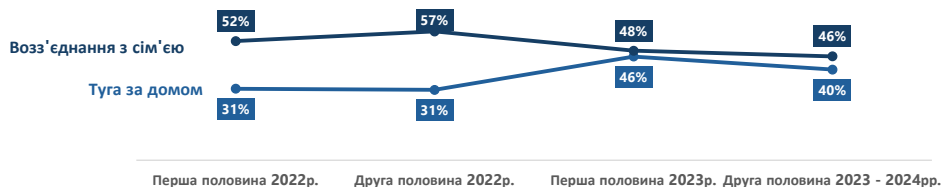
Якщо порівняти причини повернення з часом повернення (Рисунок 5), то туга за домом частіше була стимулом для осіб, які повернулися на прифронтові території у 2023 та 2024 роках. В той час як респонденти, які повернулися у 2022 році, частіше повідомляли про потребу возз'єднання з сім'єю. Як зазначалося у розділі «Розз'єднання та возз'єднання з сім'єю», для опитаних осіб, які повернулися

на прифронтові території, возз'єднання з сім'єю часто було пов'язане з поверненням до своїх партнерів. Проте, багато опитаних також згадали про потребу в догляді за членами сім'ї старшого віку або тими, в кого були проблеми зі здоров'ям. Наявність такої потреби, ймовірно, була причиною великої кількості повернень, пов'язаних з возз'єднанням з сім'єю у 2022 році.

«Я повернулася, щоб доглядати за своєю матір'ю похилого віку, в якій недавно був інсульт»

Респондентка зі Слов'янська, Донецька область

Рисунок 5. Як змінювалася частка двох основних причин повернення відносно часу повернення респондентів, які проживають на прифронтових територіях

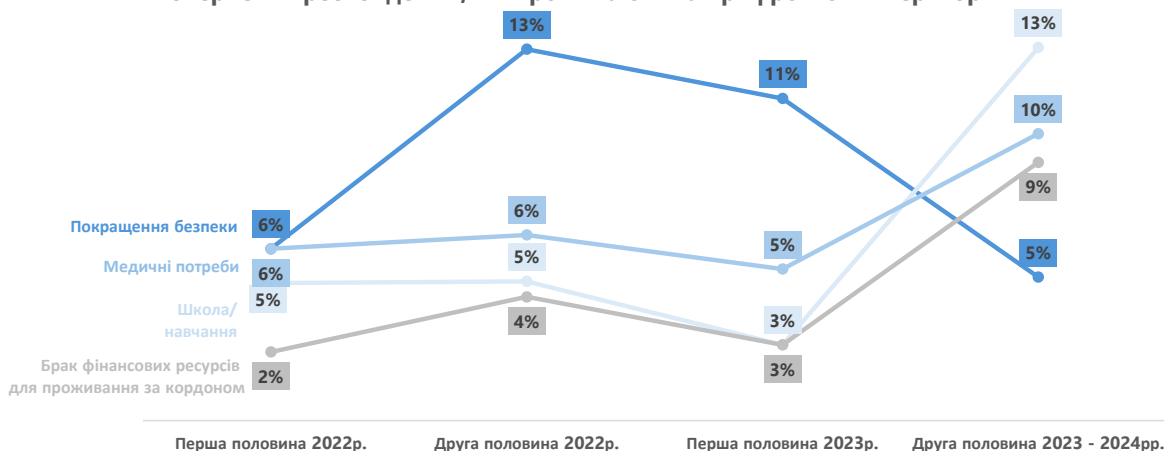
«У мене вдома залишились рідні: мій коханий чоловік, моя старенька мати (72 роки) і свекруха (82 роки), за якими потрібно доглядати. Коли ми були в Польщі, помер мій свекор, тому я більше не могла там залишатися і вирішила повернутися додому»

Респондентка із Запоріжжя

Респонденти, які повернулися наприкінці 2022 та на початку 2023 року, найчастіше зазначали причину, пов'язану з покращенням безпеки (11% і 13% відповідно). Однак, наприкінці 2023 та в 2024 році кількість випадків повернення з цієї причини суттєво зменшилася до 5%, що,

ймовірно, свідчить про погіршення ситуації на лінії фронту.¹³ Водночас ті, хто повернувся наприкінці 2023 та в 2024 році, все частіше згадували особисті причини, пов'язані з соціально-економічною (не)стабільністю (Рисунок 6).

Рисунок 6. Причини повернення, які змінювалися найчастіше, відносно часу повернення респондентів, які проживають на прифронтових територіях

Причини включали зростаючу потребу в доступі до шкіл та інших навчальних закладів (що досягла 13%), потребу доступу до медичних послуг, зріст якої сягнув 10%, а також неможливість залишатися за кордоном через брак фінансових ресурсів, що становила 9% на момент другої половини 2023р - 2024р.

Респонденти, які повернулися у 2022 році, частіше зазначали, що повернулися на свої робочі місця, які вони займали до переміщення - у середньому це 15% опитаних порівняно з 10% серед тих, хто повернувся у 2023-2024 роках. Після повернення на прифронтові території

більшість респондентів (79%) зазначила, що мають певні незадоволені потреби, пов'язані з адаптацією до нових умов та труднощами, з якими вони не стикалися до переміщення. За результатами дослідження, найчастіше згадувалися потреби у продуктах харчування та предметах першої необхідності (30%), 23% повідомили про потребу у покращенні заходів безпеки в громадах, зокрема доступ до укриттів і розмінування території, 20% зазначили потребу у відновленні інфраструктури (опалення, електропостачання та громадського транспорту), 15% доповіли про потребу у поліпшенні доступу до медичних послуг і сприянні у працевлаштуванні (15%).

Таблиця 4. Спеціальні види допомоги, пов'язані з адаптацією до нових умов після повернення в Україну, які відзначили опитані особи, які повернулися на прифронтові території, порівняно з респондентами з іншим статусом переміщення

ЯКИЙ ВИД ДОПОМОГИ ПОТРІБЕН БУВ ПОТРІБНИЙ ПО ПОВЕРНЕННІ	Особі, які повернулися на прифронтові території	ВПО на безпечніших територіях	Особі, які повернулися на безпечніші території	ВСЬОГО Повернулися в Україну
ДОПОМОГА НЕ БУЛА ПОТРІБНА	21%	10%	41%	32%
НЕ ВИСТАЧАЛО ЇЖІ АБО ПРЕДМЕТІВ ПЕРШОЇ НЕОБХІДНОСТІ	30%	33%	19%	23%
ПОКРАЩЕННЯ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ В НАСЕЛЕНОМУ ПУНКТІ (НАПРИКЛАД, ДОСТУП ДО УКРИТТІВ, РОЗМІНУВАННЯ ТОЩО)	23%	8%	16%	17%
ДОПОМОГА В ПОШУКУ РОБОТИ/ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТОЮ	15%	30%	11%	14%
МЕДИЧНІ ПОСЛУГИ АБО МЕДИЧНІ ПРЕПАРАТИ	15%	10%	11%	12%
ПОКРАЩЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ В НАСЕЛЕНОМУ ПУНКТІ (ЕЛЕКТРО-, ГАЗОПОСТАЧАННЯ, ОПАЛЕННЯ, ТРАНСПОРТ)	20%	6%	9%	12%
ЖИТЛОВА ПІДТРИМКА (ДОПОМОГА В ПОШУКУ ЖИТЛА/ОПЛАТА ОРЕНДИ)	8%	47%	3%	10%
ДОСТУП ДО ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ	10%	8%	7%	8%
ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА	8%	8%	7%	7%
ВІДНОВЛЕННЯ МАЙНА/ЛІКВІДАЦІЯ ПОШКОДЖЕНЬ	9%	6%	2%	5%
ЗМЕНШЕННЯ БЮРОКРАТИЧНИХ ПЕРЕШКОД	2%	6%	4%	3%
ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДЬНОГО БІЗНЕСУ	3%	1%	3%	3%
ДОСТУП ДО ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ	3%	2%	2%	2%
n =	578	248	1307	2154

13. ACLED, «Україна: показники за 6 місяців 2024 року», за даними інфорграфіки ACLED, у 2024 році зросла кількість бойових дій в Україні, а їхня інтенсивність сягнула максимальної точки за весь час спостережень, травень 2024 року.

Спеціальні потреби в адаптації змінювались залежно від часу повернення респондентів. З часом особи, які поверталися на прифронтові території пізніше - набагато рідше повідомляли про потребу в продуктах харчування та предметах першої необхідності. Натомість вони все частіше наголошували на потребі покращення заходів безпеки та інфраструктури в їхніх населених пунктах (див. Рисунок 7). Про допомогу з пошуком роботи набагато частіше повідомляли опитані особи, які

повернулися на прифронтові території в першій половині 2022 року (20%) або наприкінці 2023 року (21%). Ця потреба в адаптації продемонструвала взаємопротилежний зв'язок між часом повернення респондентів і згадуванням покращення безпекової ситуації серед причин для повернення. Це свідчить про те, що люди, які рідше керувалися міркуваннями безпеки під час прийняття рішень, ймовірно, стикалися з більшими економічними труднощами під час своєї реінтеграції.

Рисунок 7. Основні чотири потреби в допомозі, пов'язані з адаптацією до нових умов, про які повідомили особи, які повернулися на прифронтові території, відразу після свого повернення, за часом повернення

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ВПЕВНЕНІСТЮ В НАМІРАХ ЗАЛИШИТИСЯ ТА СИТУАЦІЄЮ НА ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ

Більшість респондентів з усієї вибірки осіб, які повернулися в Україну, висловила впевненість в намірі залишитися в тому самому населеному пункті протягом наступних пів року. Серед осіб, які повернулися на прифронтові території, ситуація була такою самою, адже 70% з них були впевненими

щодо намірів залишитись. В той час, як найвищий показник був зафіксований серед осіб, які проживають як ВПО на безпечніших територіях, 81% з яких висловив впевненість в намірі залишитися.

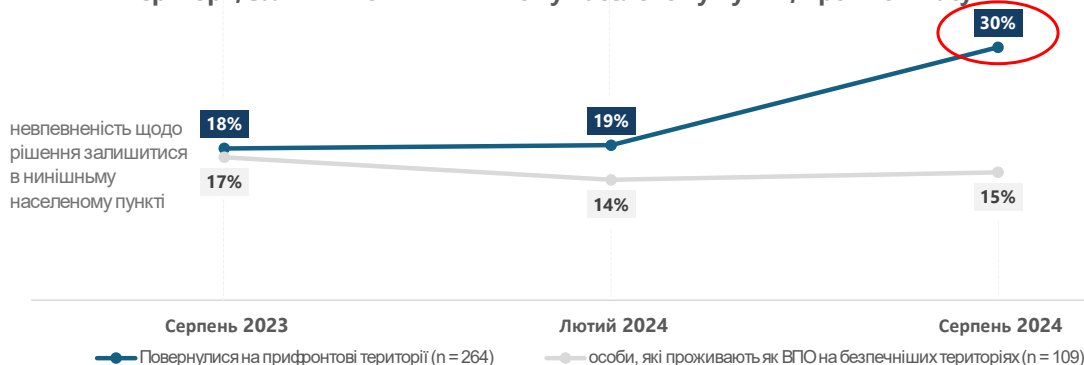
Таблиця 5. Причини залишитися серед осіб, які повернулися на прифронтові території та висловили впевненість щодо наміру залишитися в тому самому населеному пункті протягом наступних пів року, порівняно з респондентами з іншим статусом переміщення

ПРИЧИНИ ЗАЛИШАТИСЯ	Особі, які повернулися на прифронтові території	ВПО на безпечніших територіях	Особі, які повернулися на безпечніші території	ВСЬОГО Повернулися в Україні
ЖИТЛО	74%	57%	65%	66%
ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ	44%	49%	49%	48%
ВОЗЗ'ЄДНАННЯ З СІМ'ЄЮ	48%	20%	50%	46%
СИТУАЦІЯ З БЕЗПЕКОЮ В УКРАЇНІ	15%	52%	20%	23%
ОСВІТА	13%	29%	24%	22%
МЕДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ	7%	3%	4%	5%
ПІЛЬГИ ТА ПІДТРИМКА З БОКУ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ	3%	10%	2%	3%
ІНШЕ	7%	4%	7%	7%
n =	403	201	1085	1701

Попри це, протягом року опитані особи, які повернулися на прифронтові території все частіше повідомляли про невпевненість у намірі залишитися в тому самому населеному пункті (див. Рисунок 8). Частка респондентів, яка висловила невпевненість різко зросла з 19% (на момент лютого 2024 року) до 30% (в серпні 2024 року). Однак, таке зростання можна пояснити ескалацією

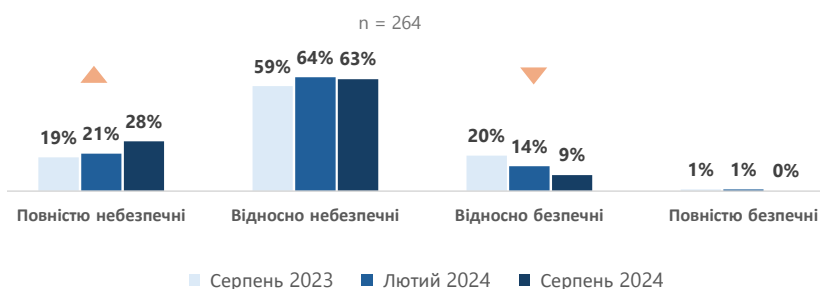
ситуації та змінами на лінії фронту впродовж 2024 року. Ця тенденція вказує на те, що багато осіб, які повернулися на прифронтові території, спочатку могли прагнути прийняти самостійне рішення повернутися назад та відновити своє життя, однак їхні обставини залишаються під сильним впливом мінливих умов безпеки, що посилює невизначеність.

Рисунок 8. Зміна в намірах опитаних осіб, які повернулися на прифронтові території, залишитися в нинішньому населеному пункті, протягом часу

Основним чинником, що сприяв зростанню невпевненості в намірі залишитися в тому самому населеному пункті, було погіршення безпекової ситуації, багато респондентів вважали, що в їхніх населених пунктах стає все більш небезпечно (див. Рисунок 9). Як наслідок, 70% осіб, які повернулися на прифронтові території, серед основних умов для того, щоб залишитися, відзначали покращення безпекової ситуації, зокрема покращення безпеки загалом, а також спеціальні заходи, серед яких зазначався доступ до укриттів. Це все більше підкреслює важливість безпеки, особливо впродовж початкового періоду адаптації після їхнього повернення.

Рисунок 9. Як змінювалось почуття безпеки опитаних осіб, які повернулися на прифронтові території, протягом часу

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ОСІБ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ НА ПРИФРОНТОВІ ТЕРИТОРІЇ

Соціально-економічне становище осіб, які повернулися на прифронтові території, помітно вирізняє їх з-поміж інших категорій переміщеного населення. На відміну від викликів, з якими вони зіткнулися за кордоном, по поверненню ці респонденти рідко стикалися з погіршенням професійних ролей, що дозволило їм зберегти посади, які відповідають їхнім навичкам. Більшість з них також жили у власному житлі, уникаючи витрат на оренду, які обтяжують ВПО, що переїхали до більш безпечних районів. Попри це, такі переваги часто не забезпечували фінансової стабільності: кожен третій респондент повідомив, що дохід домогосподарства становить менше 100 євро на особу на місяць. Ситуація ще більше ускладнювалася за наявності дітей, які потребували догляду, через переважно дистанційний формат навчання на прифронтових територіях, що створювало додаткові перешкоди у працевлаштуванні для батьків. Ці виклики загострювалися на фоні масштабнішої економічної кризи в Україні, адже зменшення доходів та засобів до існування посилювало вразливість всіх опитаних осіб, які повернулися в Україну.

ЖИТЛО

Опитані особи, які повернулися на прифронтові території, здебільшого оселялися у своїх довоєнних населених пунктах. Завдяки цьому більшість осіб, які повернулися на прифронтові території (81%), проживала у власному житті та не витрачала доходу свого домогосподарства на оплату оренди житла, на відміну від більшості осіб, які проживали як ВПО на безпечніших територіях України.

83% осіб, які повернулися на прифронтові території, платили лише за комунальні послуги, 4% не платили нічого і лише 13% сплачували повну вартість оренди. Разом з тим особи, які проживали як ВПО на безпечніших територіях України, здебільшого мешкали в орендованому житлі (74%), і така сама частка опитаних (74%) сплачувала повну вартість оренди.

ЗАЙНЯТІСТЬ ТА ПРОФЕСІЇ

Рівень зайнятості серед осіб працездатного віку, які повернулися на прифронтові території, складав 62%, включаючи тих, хто працював віддалено чи позаштатно, а також власників бізнесу. Цей показник співпадав з рівнем зайнятості осіб, які проживали як ВПО на безпечніших територіях (63%), а також осіб, які повернулися на безпечніші території (66%). Попри це, в осіб, які повернулися на прифронтові території, виникали значні труднощі, пов'язані з доглядом за дітьми, які перешкоджали їхньому працевлаштуванню.

Більшість (65%) дітей з домогосподарств респондентів, які проживали на прифронтових територіях, навчалися дистанційно¹⁴. Їхня частка була значно більшою порівняно з 33% осіб, які проживали як ВПО на безпечніших територіях, та у порівнянні з 8% осіб, які повернулися на безпечніші території. Серед перешкод в працевлаштуванні часто згадували ризики у сфері безпеки, через які очне навчання у школах на прифронтових територіях не проводилося, тому деякі респонденти не могли залишити дітей самих вдома, оскільки вони навчалися віддалено.

«Школи в Харкові не працюють, кожного дня є обстріли і лунають вибухи. Через це я не можу знайти роботу, тому що я маю залишатися з дітьми. Тому ми живемо на зарплату мого чоловіка та не отримуємо гуманітарної допомоги. Нам дуже потрібне очне навчання для наших дітей»

Респондентка з Харкова

Більшість осіб працездатного віку, які повернулися на прифронтові території, були професіоналами, технічними фахівцями та помічниками професіоналів (47%) або працівниками сфери обслуговування та продажу (20%). Співробітники сфери офісного обслуговування становили 9% вибірки, і ще 8% були некваліфікованими робітниками. Схожа тенденція в працевлаштуванні спостерігалася серед осіб, які проживали як ВПО на безпечніших територіях, а також осіб, що повернулися на безпечніші території, серед яких більшість респондентів були саме професіоналами, а не некваліфікованими робітниками. Ці дані відрізняються від становища респондентів лонгітудного дослідження з числа біженців, які набагато частіше працювали некваліфікованими робітниками. Здебільшого це були кваліфіковані спеціалісти, які були

змушені працювати на менш кваліфікованих роботах.¹⁵ Працевлаштування залишається одним з ключових факторів, що впливає на рішення повернутися, а також на мотивацію та впевненість в намірах залишитися в нинішньому населеному пункті (див. «Причини повернення, вказані респондентами»). Розбіжність між посадами осіб, які повернулися, та біженців свідчить про можливість працевлаштування в Україні для колишніх біженців, зокрема можливість збереження або повернення на попередні посади, без необхідності переходити на менш кваліфіковану роботу, з чим стикаються багато респондентів за кордоном. Попри це, така можливість не завжди означають збільшення доходу, хоча дають змогу працювати на звичних посадах та спеціальностях.

«Я повернулася [з Польщі] до своїх дітей та матері, які залишилися вдома. Я не могла витримати складних умов роботи, я працювала по 12-17 годин на добу»

Респондентка з села Перемога, Харківська область

Зміна професії та невідповідність посад

Загалом не було зафіксовано суттєвих змін у категоріях професій, серед осіб, які повернулись на прифронтові території, до повномасштабного вторгнення порівняно з їхньою професією на момент проведення опитування. Зміни в більшості категорій коливалися на рівні $\pm 4\%$. Однак керівні посади рідше займали особи, які повернулися у прифронтові території (7%), і ВПО, які переселилися на безпечніші території (7%), порівняно з тими, хто повернувся на безпечніші території (15%).

Це помітна зміна, оскільки до повномасштабного вторгнення частка осіб, які займали керівні посади, була майже однаковою серед всіх працевлаштованих осіб у всіх трьох підвибірках (12%, 13%, та 14% відповідно). Це свідчить про те, що в осіб, які повернулися на прифронтові території, а також у ВПО з прифронтових територій виникало більше перешкод з поверненням на посади вищого рівня, що, ймовірно, вказує на зменшення попиту на таких спеціалістів на місцевому ринку праці через війну.

14. Ця цифра прямо залежить від близькості розташування до лінії фронту, оскільки в деяких областях України освітні послуги можуть надаватися в режимі онлайн через ризики, пов'язані з безпекою, а також брак заходів з безпеки, Міністерство освіти і науки України. Ознайомитися із законом можна [за цим посиланням](#), січень 2024 року.

15. З детальнішою інформацією щодо соціально-економічного становища біженців у Польщі можна ознайомитися в інформаційному продукті Ініціативи ІМПАКТ «Економічна інтеграція українців у Польщі наприкінці 2023 року: аналітичні дані та виклики», 2024 рік.

Крім цього, після свого переміщення особи, які проживають як ВПО на безпечніших територіях, частіше переходили на роботу у сфері обслуговування і продажів, тому рівень зайнятості у цій сфері зріс на 9%. Разом з цим така тенденція набагато рідше спостерігалася серед осіб, які повернулися на прифронтові території. Зокрема, серед безробітних респондентів на прифронтових територіях, які мали роботу

до 2022 року, значна частка (29%) працювали у сфері обслуговування та продажів. Це свідчить про серйозні обмеження ринку праці на прифронтових територіях, імовірно, у сфері роздрібної торгівлі, дозволяла та інших сферах послуг, які сильно постраждали внаслідок війни, що триває.

ДОХІД

Більшість опитаних колишніх біженців з числа осіб, які повернулися в Україну, повідомила, що місячний дохід їхніх ДГ становив менше 200 євро (8 879 грн) на особу (див. Рисунок 11). Частка осіб з найнижчим рівнем доходу (0-99 євро/0-4 439 грн) була вищою серед осіб, які повернулися на прифронтові території (33%), а також тих, хто повернувся на безпечніші території (31%), порівняно з особами, які

проживали як ВПО на безпечніших територіях (21%). Така розбіжність може частково пояснюватися самим статусом ВПО, оскільки ці люди зазвичай винаймають житло, і для того, щоб залишатися на безпечніших територіях, їм в першу чергу потрібно отримувати дохід, достатній для того, щоб повністю покривати вартість оренди житла.¹⁶

Рисунок 11. Місячний дохід на одного члена ДГ осіб, які повернулися на прифронтові території, порівняно з іншими підвбірками осіб, які повернулися в Україну, грн

Особи, які повернулися на прифронтові території (55%), та особи, які проживають як ВПО на безпечніших територіях (54%), дещо частіше повідомляли про необхідність обмеження своїх потреб через недостатній дохід порівняно з рештою вибірки (47%). Аналогічна тенденція спостерігалася і щодо моделей споживання продуктів харчування: 28% осіб, які повернулися до прифронтових територій, і 27% ВПО, які переїхали до більш безпечних територій, скоригували своє споживання продуктів харчування через низький рівень доходу, порівняно з 20% в інших підвбірках. Однак, слід зазначити, що всі респонденти з вибірки осіб, які повернулися в Україну, продовжують стикатися з економічними труднощами, навіть ті, що вважалися найменш вразливими. Половина (50%) осіб, які повернулися в Україну, повідомили про використання стратегій подолання труднощів, таких як скорочення витрат, через низький дохід, а 23% усіх респондентів зменшили витрати на харчування.

Ці дані свідчать про масштабні та зростаючі економічні труднощі, з якими стикаються всі особи, які повернулися в країну, незалежно від території та статусу їхнього переміщення. Вони також вказують на більш серйозну проблему, пов'язану зі збіднінням населення України, яка виникла внаслідок поєднання довготривалих наслідків повномасштабного вторгнення та посилення вразливості, що впливає навіть на найменш вразливі категорії населення.

Рисунок 12. Відсоток осіб, які повернулися в Україну, в яких з часом виникає незадоволення гострі потреби

Рисунок 13. Відсоток осіб, які повернулися в Україну та з часом почали скорочувати витрати на різні категорії, використовуючи це як стратегію подолання труднощів через низький дохід

16. Державна служба статистики України. [Середня заробітна плата за видами економічної діяльності за місяць за 2 квартал у 2024 році \(до червня 2024 року\)](#). Також слід зазначити, що в діаграмі подаються стандартні значення та порівняння середніх заробітних плат з розподілом доходу на кожного члена домогосподарства, включаючи дітей.

НЕЗАДОВОЛЕНІ ПОТРЕБИ ТА ДОПОМОГА

Рисунок 14. Незадоволені гострі потреби осіб, які повернулися на прифронтові території, порівняно з респондентами з іншим статусом переміщення

Станом на серпень 2024 року 47% осіб, які повернулися на прифронтові території, повідомили про щонайменше одну незадоволену гостру потребу. Серед трьох основних потреб були: грошова допомога (37%), непродовольчі товари (НПТ) (12%), а також медичне лікування і медикаменти (12%) (див. Рисунок 15). При цьому особи, які проживали як ВПО на безпечніших територіях, набагато частіше повідомляли про наявність незадоволених гострих потреб (67%), незважаючи на те, що вони отримували більше допомоги порівняно з особами, які повернулися на прифронтові території (50% порівняно

з 24%). Більшість осіб, які повернулися на прифронтові території, отримувала допомогу продуктами харчування (13%), 10% отримували її у грошовій формі і ще 5% - НПТ. Найчастіше таку допомогу надавала держава (44%), НУО (34%), а також міжнародні та релігійні організації (20%). З іншого боку, особи, які проживали як ВПО на безпечніших територіях здебільшого отримували допомогу в грошовій формі (46%) і меншою мірою продуктами харчування (8%), роздачу яких найчастіше організувала держава (95%) і в деяких випадках релігійні організації (5%).

ЯК СКОРОЧЕННЯ ВИПЛАТ ВПО ВПЛИНУЛО НА ОПИТАНИХ ОСІБ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ

У період з лютого 2024 року по серпень 2024 року обидві підвибірки осіб, які повернулися на прифронтові території, а також особи, які проживали як ВПО на безпечніших територіях, стикнулися зі скороченням

державної грошової допомоги, зокрема виплат ВПО, а саме, на 9 відсоткових пунктів для осіб, які повернулися на прифронтові території, та 28 відсоткових пунктів для осіб, які проживали як ВПО на безпечніших територіях.

ФОРМУВАННЯ ВИБІРКИ

Щоб з'ясувати, чи вплинули ці скорочення на додаткові переміщення до прифронтових територій, було проаналізовано максимізовану когортну вибірку, що складалася з 331 респондента, які були ВПО з прифронтових територій та проживали не вдома в одному з раундів лонгitudного дослідження до скорочень (лютий 2024, січень 2024 або грудень 2023) і брали участь у дослідженні з будь-яким статусом і місцезнаходженням один раз після скорочень (серпень/початок вересня 2024, червень 2024, квітень 2024 або липень 2024 року).

33% цих респондентів припинили отримувати допомогу, 36% продовжували отримувати її, а 24% взагалі не отримували її протягом всього періоду спостереження. Порівнюючи респондентів, які припинили отримувати виплати ВПО, з тими, які продовжували їх отримувати, можна помітити, що серед перших було набагато менше ДГ без дітей (41% порівняно з 26%) та ДГ з людьми з інвалідністю (13% порівняно з 22%), а також несуттєво менша кількість ДГ, в яких дорослий самостійно опікується дітьми (26% порівняно з 33%). В обох підвибірках кожен четвертий респондент повідомив про дохід ДГ на рівні 0-99 євро на особу (24% тих, що припинили отримувати виплати і 25% тих, хто продовжував їх отримувати), коли рівні зайнятості респондентів були майже однаковими (61% та 65% відповідно).

Впродовж періоду дослідження 18% респондентів (20 з 113), які припинили отримувати державну допомогу у вигляді виплат ВПО, повідомили про зміну місця перебування порівняно з лише 6% осіб, які продовжували отримувати виплати. 15 з 20 осіб, які перемістилися, повернулися назад у свої довоєнні домівки на прифронтових територіях, тоді як серед тих, хто продовжував отримувати виплати ВПО, лише одна людина повернулася назад. Серед причин повернення

До серпня 48% (113 респондентів) ВПО з прифронтових територій, які отримували виплати ВПО до змін в схемі виплат **припинили вказувати виплати ВПО серед 3 основних джерел їхнього доходу**

найчастіше вказували бар'єри у доступі до житла (10 осіб), і ще 2 респонденти чітко зазначили, що їхнє переміщення зумовлене відсутністю допомоги та підтримки у попередньому місці перебування.

Отримані дані свідчать про потенційний зв'язок між скороченням виплат і поверненням до прифронтових територій, але слід зазначити деякі обмеження. Аналіз ґрунтувався на ретельно відібраній когорті респондентів, які мають безпосереднє відношення до досліджуваного питання, що забезпечило значущість даних у цьому контексті. Однак специфічний характер лонгitudної вибірки, яка не фокусується на статусі ВПО, а також її малий розмір обмежують можливість ширшого застосування отриманих даних. Хоча в деяких випадках прослідковуються чіткі причинно-наслідкові зв'язки, зокрема, коли два респонденти прямо вказали причину свого повернення через відсутність допомоги та підтримки, ці результати не можуть служити основою для загальних висновків. Тому їх необхідно тлумачити як індикативні. Потрібно провести додаткове дослідження з більшої вибіркою, яка буде репрезентативною, для того, щоб підтвердити ці спостереження, а також детальніше вивчити вплив скорочення виплат.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1. ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ

Цей звіт лонгітюдного дослідження базується на підвибірці респондентів, які перебуваючи в статусі біженців, вирішили повернутися в Україну та оселитися на прифронтових територіях, **особи, які повернулися на прифронтові території** (n = 578). Під час аналізу економічної ситуації, ця підвибірка найчастіше порівнювалася з респондентами з прифронтових територій, які повернулися в Україну та проживають як внутрішньо переміщені особи (ВПО) на безпечніших територіях, **особи, які проживають як ВПО на безпечніших територіях** (n = 247), а також підвибіркою осіб, які повернулися та проживають на безпечніших територіях країни, **особи, які повернулися на безпечніші території** (n = 1,301) (детільний опис підвибірок міститься у Словнику). Крім цього, у звіті подаються таблиці з детальними даними, в яких міститься основна інформація по всіх зазначених підвибірках осіб, які повернулися в Україну, (станом на Раунд 28) порівняно з вибіркою біженців з Раунду 27 (n = 3,346).

В аналізі використовувалися три окремі групи вибірок в межах розподілу респондентів на основі їхнього місця проживання до переміщення та поточного місця проживання. В першій групі подаються дані станом на Раунд 28 та описується ситуація станом на серпень 2024 року, а також містяться ретроспективні дані щодо повернення. Завдання другої групи полягає у відображенні

основних показників у динаміці, використовуючи дані всіх респондентів, які брали участь у наступних раундах лонгітюдного дослідження в межах однієї основної вибірки: Раунд 16 (серпень 2023 року), Раунд 22 (лютий 2024 року) та Раунд 28 (серпень 2024 року). Таким чином, вибірка складається з респондентів, які перебували в тому самому населеному пункті впродовж всього періоду спостереження, а саме особи, які повернулися на прифронтові території (n = 264), особи з прифронтових територій, які повернулися в Україну та стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) на безпечніших територіях (n = 109) або інші особи, які повернулися та оселилися на безпечніших територіях (n = 704). І насамкінець з метою вивчення впливу скорочення виплат ВПО на подальше переміщення та повернення на прифронтові території було згруповано вибірку, до складу якої входив 331 респондент з прифронтових територій: респонденти, які щонайменше двічі впродовж періоду лонгітюдного дослідження брали участь у раунді - вперше перед скороченням виплат, в статусі ВПО (з грудня 2023 року по лютий 2024 року) та вдруге після скорочення виплат ВПО, в будь-якому статусі переміщення (серпень/початок вересня 2024 року, липень 2024 року, червень/квітень 2024 року).